

Jan Willem Zwart, directeur van de botanische tuin De Kruidhof, heeft als favoriete boom *Alnus glutinosa*. Hij omschrijft deze els als het symbool van de oeroude Fryske wâlden waar elzensingels dienst deden - en nog altijd doen - als afrastering.

Tekst: Emiel van den Berg
Foto: www.visionpictures.com

Alnus, de els, telt circa 35 soorten die voornamelijk op het noordelijk halfrond voorkomen. Ook in Nederland zijn soorten inheems. Over het algemeen geldt voor autochtone planten dat ze niet erg geliefd zijn. Ze hebben de naam minder sierlijk te zijn dan de op bloem en bladkleur geselecteerde cultivars. Voor de inheemse *Alnus* gaat dit niet echt op. De wintersierwaarde van deze boom is daarvoor veel te opvallend. De wetenschappelijke naam *Alnus* is een verbastering van de Latijnse woorden *alor amme* (vrij vertaald: 'ik word door de stroom verzorgd'). Dit verwijst naar de voorkeur die *Alnus* heeft voor vochtige omstandigheden. Traditioneel groeien veel elzen langs beken en in moerassen. De boom wordt nog geregeld aangeplant op oevers waar erosie ongewenst is. Gedurende de geschiedenis heeft het hout van *Alnus* een belangrijke rol gespeeld. Van boomstammen maakte men heipalen. Bekendste voorbeeld hiervan is de stad Venetië die deels op elzenhouten palen leunt. Ook is bekend dat de Romeinen elzenhout gebruikten voor boten en dat uitgeholde twijgen dienst deden als herdersfluit. De schors van *Alnus* levert een prima kwaliteit looizuur die al zeer lange tijd in de leerlooierij wordt gebruikt. De rode kleurstof diende vroeger als schrijffinkt.

FRIESE Wouden

Voor Jan Willem Zwart van De Kruidhof in het Friese Buitenpost is *A. glutinosa* zijn favoriete houtige gewas. Deze gewone of zwarte els is inheems in vrijwel heel Europa. "Ook hier in noordoost Friesland. Hier hebben we het nationale landschap 'De Noardlike Fryske Wâlden' met de kenmerkende elzensingels en dijkswallen. Voor mij is de zwarte els, die hierin veel voorkomt, het symbool van deze Noordelijke Friese Wouden." Vroeger dienden de elzensingels in Friesland als afrastering. Het hout

Alnus glutinosa

Plantnaam: *Alnus glutinosa* (Gewone of Zwarte els)
Groevorm: meerstammige forse boom
Blad: omgekeerd eirond, glanzend donkergroen
Bloem en vrucht: katjes in het voorjaar, elzenproppen in najaar
Bijzonderheden: inheems, groeiend in vochtige gebieden

JAN WILLEM ZWART:

'Prachtige structuur katjes én proppen'

gebruikte men als geriefhout en brandhout. Voor Zwart is het overigens vooral de plantcombinaties in de singels die het zo interessant maakt. "Naast elzen groeien er berken, eiken en lijsterbessen. De singels zijn het levende icoon van het nationale landschap." Als belangrijk kenmerk van *A. glutinosa* noemt Zwart de grijs-violetten knoppen. "Net als het jonge blad voelen die kleverig aan. De soortnaam *glutinosa* betekent letterlijk kleverig." Na de vroege bloei, in zachte winters al in januari, verschijnen de eironde bladeren die eveneens kleverig aanvoelen. "De in de zomer plakkende blaadjes geven letterlijk glans aan de dijkswallen én aan de sfeer in het heemtuindeel van De Kruidhof. De typische elzenhaantjes, die altijd in de zon genieten van het blad, zorgen voor extra glinstering."

VERGROOTGLAS

Elzen zijn eenhuizig, eenzelfde plant heeft zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen. De hangende mannelijke aren kleuren geel door het stuifmeel, de vrouwelijke bloemen zijn klein en roodbruin. Na de zomer verschijnen

de kenmerkende elzenproppen. Deze zijn het eerste jaar nog klein en groen. Het tweede jaar nemen ze in omvang toe maar blijven ze nog altijd gesloten en groen. Het derde jaar gaan ze open waarna ze verdrogen naar donkerbruin. Al met al heeft een volwassen elzenboom dus vaak drie generaties proppen aan zijn takken hangen. "Elk voorjaar komen oud en nieuw samen. Oude elzenproppen, met daarin de zaden, contrasteren mooi met de nieuwe katjes. Onder een vergrootglas is de prachtige structuur van zowel de proppen als de katjes te bewonderen." De els houdt van water. "Gebruik hem vooral in groepen als afscheiding nabij sloten waar hij zich zelf kan uitzaaïen. Zo'n houtwal kan gemakkelijk iedere twaalf jaar geroid worden voor brandhout. De roodgekleurde stobben lopen in het voorjaar weer makkelijk uit." *A. glutinosa* vindt zijn weg richting het landschap, maar de cultivar 'Laciniata', met sierlijk zeer diep ingesneden blad, is meestal aan te treffen als laanboom. De traag groeiende 'Imperialis' is meer een boom voor plantsoen en groenstroken. De zuilvormige 'Pyramidalis' is geschikt als straatboom.